

سخنان معتزله و اشاعره از جمله ابن‌ابی‌الحدید و قوشچی درباره امامت، که در ۱۳۲۰ در بمبئی چاپ شد (همان، ج ۲۲، ص ۲۴۴)؛ قامعة اهل‌الباطل در دفاع از عزاداری امام حسین علیه‌السلام (چاپ بمبئی - همان، ج ۱۷، ص ۱۵)؛ واسطة‌العقد الثمین (همان، ج ۲۵، ص ۱۱).

منابع: محمد محسن آقابزرگ طهرانی، الذریعة الی تصانیف الشیعة، چاپ علی‌نقی منزوی و احمد منزوی، بیروت ۱۹۸۳/۱۴۰۳؛ همو، طبقات اعلام‌الشیعة، جزء ۱: نقباء البشر فی القرن الرابع عشر، مشهد ۱۴۰۲؛ محسن امین، اعیان‌الشیعة، بیروت ۱۹۸۳/۱۴۰۳؛ عبدالحسین امینی، شهداء الفضیلة، قم ۱۳۵۲؛ علی‌بن حسن بحرانی، انوار‌البدرین فی تراجم علماء القطیف والاحساء والبحرین، چاپ محمدعلی محمدرضا طبسی، نجف ۱۳۷۷، چاپ اقس ق ۱۴۰۷؛ خیرالدین زرکلی، الاعلام، بیروت ۱۹۸۶؛ علی فاضل قائینی نجفی، معجم مؤلفی‌الشیعة، تهران ۱۴۰۵؛ عمر رضا کحاله، معجم‌المؤلفین، بیروت [تاریخ مقدمه ۱۳۷۶].

/ رضا هاشمی /

بحرانی، فخرالدین احمد بن عبدالله - ابن‌المتوّج، فخرالدین احمد بن عبدالله

بحرانی، کمال‌الدین احمد بن علی بن سعید بن سعاده سُرّاوی، محقق و متکلم شیعی قرن هفتم. در قریه ستره (یک‌ونیم فرسخی جنوب مَنامَه) به دنیا آمد. از معاصران خواجه نصیرالدین طوسی بود و پیش از او درگذشت و در زادگاهش دفن شد (فسابی، ج ۲، ص ۱۲۶۵). شاگرد او، علی‌بن سلیمان بحرانی، (علی‌بحرانی، ص ۶۰) وی را «لسان‌الحکماء و المتکلمین» می‌خوانده و از اینکه به توفیق الهی از چنین استادی بهره‌مند شده، خرسند بوده است (سلیمان بحرانی، ص ۹۲؛ امین، ج ۳، ص ۴۳-۴۴). بحرانی از شیخ نجیب‌الدین محمد سوراوی، شیخ روایت سید بن طاووس، و همچنین به واسطه شیخ نجیب‌الدین یحیی بن محمد یحیی سزاوی (ظاهراً سوراوی - همان، ج ۱۰، ص ۳۰۳) از شیخ حسین (حسن) بن هبة‌الله بن رطبه سوراوی (از مردم سوراو عراق)، فقیه امامی قرن ششم، روایت می‌کند (سلیمان بحرانی، ص ۶۸؛ امین، ج ۵، ص ۳۹۰، ج ۶، ص ۱۹۰). تنها اثر به جا مانده از او، رسالة‌العلم است که آن را به خواهرش علی‌بن سلیمان بحرانی تألیف کرده، و او نیز کتاب را نزد خواجه نصیرالدین طوسی فرستاد و از او خواست که آن را شرح کند. خواجه با بزرگداشت مؤلف، رساله را به صورت «قال... اقول» شرح، و در بعضی موارد نیز مطالب آن را رد کرده است (افندی اصفهانی، ج ۱، ص ۵۲).

برخی از تراجم‌نویسان احتمال داده‌اند که این رساله را شیخ

بی‌تا؛[عمر رضا کحاله، معجم‌المؤلفین، بیروت [تاریخ مقدمه ۱۳۷۶].
/ محمدرضا انصاری /

بحرانی، علی بن عبدالله بن علی ستری (منسوب به ستره یا ستار، ناحیه‌ای در بحرین)، از فقها و مراجع تقلید امامی بحرین و شبه جزیره عربستان در قرن سیزدهم و چهاردهم. در بحرین زاده شد (بحرانی، ص ۲۳۶؛ زرکلی، ج ۴، ص ۳۰۸؛ کحاله، ج ۷، ص ۱۲۷) و در زمان حیات پدرش که از فقهای بحرین بود (بحرانی، ص ۲۳۶، ۲۳۸) به مطرح* در نزدیکی مسقط کوچ کرد. در اقامت طولانی خود در آنجا به ارشاد و راهنمایی اهالی، بویژه طایفه حیدرآبادیه، و مطالعه و تصنیف پرداخت (همان، ص ۲۳۶؛ امینی، ص ۳۴۱؛ زرکلی، همانجا) و در آنجا مرجع تقلید شد (آقابزرگ طهرانی، ۱۴۰۳، ج ۱۸، ص ۳۰۵؛ زرکلی، همانجا). در اواخر عمر ناچار به ترک مطرح شد (بحرانی، همانجا) و در بندرلنگه اقامت گزید. بحرانی در ۱۳۱۹ (یا ۱۳۱۸) مسموم و شهید شد (امینی، همانجا؛ بحرانی، ص ۲۳۶-۲۳۷؛ زرکلی، همانجا؛ کحاله، ج ۷، ص ۱۳۷-۱۳۸؛ آقابزرگ طهرانی، ۱۴۰۳، ج ۱، ص ۲۷۷، ج ۲، ص ۳۳۰، ج ۱۸، ص ۳۰۵، ج ۲۲، ص ۲۴۴؛ همو، ۱۴۰۴، جزء ۱، قسم ۴، ص ۱۴۷۲؛ امین، ج ۸، ص ۲۶۸؛ قائینی نجفی، ص ۵۹).

ظاهراً تنها استادی بحرانی پدرش بوده است (بحرانی، ص ۲۳۸؛ امینی، همانجا). به نوشته حسن بحرانی، وی در زمینه تاریخ، حدیث، شعر و ادب حافظه‌ای سرشار و اطلاعاتی وسیع داشت و هرچند دوران تحصیلش طولانی نبود، در پرتو حافظه، استعداد، مطالعه مستمر و تصنیف و تدریس، به چنان مقام علمی والایی دست یافت که دانشمندان به متنايش او برخاستند (۲۳۸-۲۳۹؛ امینی، همانجا).

در منابع، کتابها و آثار متعدد کلامی و فقهی او را نام برده‌اند (همان، همانجا؛ امینی، ص ۳۴۲؛ بحرانی، ص ۲۳۷-۲۳۸؛ آقابزرگ طهرانی، ۱۴۰۴، جزء ۱، قسم ۴، ص ۱۴۷۱؛ زرکلی، همانجا؛ کحاله، ج ۷، ص ۱۳۸؛ قائینی نجفی، همانجا). از جمله: لسان‌الصدق که در ۱۳۰۶ رد بر کتاب «میزان‌الحق» از کشیش و مبلغ معروف مسیحی نگاشته و در ۱۳۰۷ در بمبئی چاپ شده است (آقابزرگ طهرانی، ۱۴۰۳، ج ۱۸، ص ۳۰۵-۳۰۶)؛ الاجوبة‌العالية للمسائل‌المسقطیة کتاب جامع فقهی و فتوایی او که به همت شاگرد و خواهرزاده‌اش احمد بن محمد بن احمد بن سرحان بحرانی و به ترتیب کتب فقهی گردآوری و در ۱۳۱۶ چاپ شد (همان، ج ۱، ص ۲۷۷؛ بحرانی، ص ۲۳۸) و میرزا محمدتقی شیرازی* حاشیه‌ای فتوایی بر آن زده است (آقابزرگ طهرانی، ۱۴۰۳، همانجا؛ منارالهدی فی اثبات امامة ائمة‌الهدی (یا: فی اثبات‌النص علی‌الائمة‌الامناء) در نقد